

Vida Deželak-Barič

Vloga, metode in mesto Komunistične partije Slovenije v organiziranju oboroženega upora leta 1941*

Poudarjan protifašizem partijske politike in akcije druge polovice tridesetih let, prekinjen z za partijo mučnim obdobjem po sklenitvi pakta Hitler-Stalin, in ponovno aktualiziran na peti državni konferenci KPJ oktobra 1940, je KPS kot integralni del centralistično urejene in vodene KPJ, najbolj neposredno udejanila z odločitvijo in njej sledečo organizacijo oboroženega upora po okupaciji in razkosanju Jugoslavije oziroma Slovenije.¹

Po kapitulaciji jugoslovanske vojske, v katero se je ob nacifašističnem napadu na Jugoslavijo skušal vključiti ob širši akciji zbiranja prostovoljcev velik del članov KPS, za kar je bilo slovensko partijsko vodstvo s strani CK KPJ kasneje kritizirano,² ter po neuspešnem poskusu, da dobi tudi KPS svojega predstavnika v Narodnem svetu, ustanovljenem 6. aprila 1941 iz predstavnikov slovenskih političnih strank, se je KPS odločila za samostojno akcijo.³

Rezultat te odločitve je ustanovitev Protiimperialistične, kasnejše Osvobodilne fronte slovenskega naroda, ki se je z razvojem potrdila kot pomembna opora izvajanju oboroženega upora. Ob definiciji strateškega cilja osvobodilnega boja, ki ga je CK KPS formuliral v letaku že konec aprila 1941, vrhovni plenum pa v »Geslih našega osvobodilnega boja« sredi junija 1941, je KPS želela ustvariti čim širšo vsenarodno organizacijo, ne oziraje se na okupacijske meje in meje, ki so po prvi svetovni vojni razdelile slovenski narod.⁴

Z zastavljeno, na začetku omejeno koncentracijo sil, pripravljenih na odpor, ki sprva ni bil jasno definiran niti glede oblike niti časovne opredelitve, je bila dosežena predvsem načelna odločitev o zoperstavljenju okupatorju. Zanj se je vodstvo KPJ praktično odločilo neposredno po napadu na Jugoslavijo, kar je zavezovalo tudi KPS,

* Zaradi agresije JLA na Slovenijo nepredstavljen referat, pripravljen za znanstveno posvetovanje »Jugoslavije u drugom svetskom ratu 1941. godine« v Beogradu 1. in 2. 7. 1991.

¹ Alenka Nedog, Ljudskofrontno gibanje v Sloveniji, Ljubljana 1978; France Filipič, Vinje - III. konferenca Komunistične partije Slovenije, Spomeniki delavskega revolucionarnega gibanja in narodnoosvobodilnega boja na Slovenskem, 59. zvezek, Ljubljana 1987; Zgodovina Zveze komunistov Jugoslavije, Ljubljana 1986, str. 150-155.

² Metod Mikuž, Pregled zgodovine NOB v Sloveniji, knjiga 1, Ljubljana 1960, str. 47, 48; Viktor Stoper, Člani CK med prostovoljci, Ljubljana v ilegali, knjiga 1, Ljubljana 1960; Janez Vipotnik, Prostovoljci, Ljubljana v ilegali, knjiga 1; Josip Broz Tito - Zbrana dela, knjiga 7, Ljubljana 1981, dokument »Posvetovanje Komunistične partije Jugoslavije«, zlasti str. 36.

³ Metod Mikuž, Pregled zgodovine NOB, knjiga 1, str. 48, 49.

⁴ Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knjiga 1, dok. 6 in 10; France Škerl, Politični tokovi v Osvobodilni fronti v prvem letu njenega razvoja, Zgodovinski časopis, V, Ljubljana 1951.

saj je politbiro CK KPJ že na seji 10. 4. 1941 sklenil, da je treba v primeru razkroja države organizirati in nadaljevati oboroženi boj ter formira vojni komite pri CK KPJ.⁵

Do konkretizacije te odločitve je partija prehodila določeno pot, determinirano z notranjo in zunanjo vojaškopolično situacijo, v smislu stopnjevanja priprav na oboroženo vstajo. V tem procesu je v jugoslovanskem okviru pomembno majsko posvetovanje CK KPJ v Zagrebu,⁶ v slovenskem pa partijska konferenca KPS 1. in 2. junija 1941 v Ljubljani, ki jo je organiziral CK KPS s predstavniki večine okrožnih komitejev KPS – vseh udeležencev naj bi bilo okoli 30. Naloga ljubljanske partijske konference je bila aplikacija ocen in sklepov majskega posveta v slovenskem prostoru in slovenskih razmerah in pomeni že zelo konkretno organizacijsko-politično pripravo na oboroženo vstajo. Konferenca je ob pričakovanju skorajšnjega spopada med Nemčijo in Sovjetsko zvezo sprejela sklepe o ustanavljanju vojaških komitejev (zadolženi za načrtno zbiranje orožja, opreme, živil), dala navodila za sabotaže in diverzantske akcije, za obveščevalno dejavnost, na političnem področju pa poudarila predvsem izgradnjo frontne organizacije.⁷

Priprave na vstajo in kasneje njeno usmerjanje tečejo poslej izrazito večsmerno: v izgradnjo mreže Osvobodilne fronte kot pomembne politične, materialne in kadrovske osnove oboroženih enot, v načrtno ustanavljanje vojaških komitejev in njim sledenih partizanskih enot, v izpopolnjevanje že obstoječe organizacijske sheme KPS, v razvijanje propagandne dejavnosti, ki naj prvenstveno dviga narodno zavest itd.

Vsa ta prizadevanja potekajo v medsebojni soodvisnosti in omogočajo partiji ob njeni pobudniški in organizatorični vlogi ter ob brezkompromisni pripravljenosti večine članstva KPS za največje angažiranje, da postane hegemon celotnega dogajanja že na samem začetku. Predpogoj zavzetja takšne pozicije je ležal v dokaj sistematično razpredeni mreži partijskih organizacij po celotni Sloveniji, ki so ob začetku vojne štejele okoli 1280 članov, v regulaciji notranjega partijskega življenja z načelom demokratičnega centralizma in partijske discipline ter nenazadnje v antropologiji takratnih komunistov.⁸

Gledano z ožjega vidika, to je v smislu neposrednih ukrepov v teku priprav na oboroženi boj, so vsekakor pomembno mesto zavzemale vojaške komisije oziroma komiteji, za katere je značilno, da so bili kadrovsko in tudi sicer najtesneje povezani z ustrežajočimi partijskimi forumi. Pri CK KPS je bila takšna komisija ustanovljena leta 1940 in je imela nalogo delovati v jugoslovanski vojski, opozarjati na rastočo fašistično napadalnost ter peto kolono. Komisijo je najprej vodil dr. Aleš Bebler, ob pripravah na vstajo je njenjo vodstvo prevzel sekretar CK KPS Franc Leskošek, člani pa so

⁵ Zgodovina Zveze komunistov Jugoslavije, str. 156; Josip Broz Tito–Zbrana dela, knjiga 6, proglas »Narodi Jugoslavije«, str. 185–187.

⁶ Zgodovina Zveze komunistov Jugoslavije, str. 163–165.

⁷ AS, referat KPS–ZKS, spomini, fasc. 5, izjave Mihe Marinka, Franca Leskoška in dr. Aleša Beblerja; Tomo Brejc, Iz naroda hlapcev – v narod junakov, Borec 1951, str. 214–218; Marija Ivančič, V hiši ob Gradaščici, Ljubljana v ilegali, knjiga 1, str. 245, 246.

⁸ Vida Deželak–Barič, Organizacijski razvoj Komunistične partije Slovenije 1941–1943, magistrska naloga, Ljubljana 1985.

takrat bili: dr. Aleš Bebler, Stane Žagar, Tone Dolinšek, Slavko Židanek, Miloš Zidanšek, Tone Šušteršič in Dušan Bravničar.⁹

Po razpadu jugoslovanske vojske so začeli v skladu s sklepi majskega posvetovanja organizirati vojaške komiteje¹⁰ tudi na nižji, pokrajinski in okrožni ravni. Na Gorenjskem naj bi jih začeli ustanovljati že v maju, drugje pa v juniju, torej po ljubljanski partijski konferenci.

Na Gorenjskem sta vojaške komiteje v vseh treh obstoječih okrožjih organizirala Lojze Kebe in Tomo Brejc, kamor ju je CK KPS poslal maja 1941 kot inštruktorja, ker Gorenjska v tem času še ni imela pokrajinskega partijskega vodstva. V vojaški komite kranjskega partijskega okrožja so bili vključeni Franc Vodopivec, Franc Mrak, Anton Nartnik, Rudi Papež in Jože Janežič, v jeseniški vojaški komite Jože Gregorčič, Polde Stražišar, Ivan Bertoncely, Alojz Hrovat in Jože Ažman, v kamniški pa dr. Marijan Dermastia, Anton Šturm in Stane Žerovnik. Junija so ustanovili še pokrajinski vojaški komite, ki je koordiniral delo okrožnih komitejev in usmerjal izvajanje direktiv CK KPS oziroma vojaškopolitičnega vodstva za organiziranje vstaje. Sestavljali so ga član CK KPS Stane Žagar, Lojze Kebe in Tomo Brejc.¹¹

Gorenjske vojaške komiteje so sestavljali sami člani partije, in še to izključno tisti, ki so imeli za sabo že sorazmerno dolgo dobo partijskega delovanja in opravljali vidnejše partijske funkcije (npr. vsi trije člani pokrajinskega komiteja). Med člani okrožnih vojaških komitejev so prevladovali člani okrožnih komitejev KPS.¹²

Tudi na Štajerskem so ustanovili pokrajinski in okrožne vojaške komiteje, vendar ni mogoče vseh zanesljivo rekonstruirati. Pokrajinskega so ustanovili na dan napada Nemčije na Sovjetsko zvezo, vodil ga je član CK KPS Miloš Zidanšek, kot člani pa se pojavljajo Boris Čizmek, Vilko Šlander, Zvonko Sagadin, Radmilo Papič, Ivan Plasčan, sekretar pokrajinskega komiteja KPS Slavko Šlander in Rudi Svenšek.¹³ Ne glede na njegovo dejansko sestavo, so to imena iz kroga vidnih štajerskih komunistov.

Isti dan kot pokrajinskega so ustanovili tudi vojaški komite za mariborsko okrožje. Vodil ga je Blaž Röck, člana sta bila Boris Čizmek in Martin Greif.¹⁴ V prujskem

⁹ Miroslav Luštek, O delu glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet v letu 1941, Ljubljana v ilegali, knjiga 2, Ljubljana 1961, str. 74; Zdravko Klanjšček s soavtorji, Narodnoosvobodilna vojna na Slovenskem 1941-1945, Ljubljana 1978, str. 85, 86.

¹⁰ V povojnih spominih najdemo večkrat tudi izraz »vojnorevolucionarni komite«, vendar nekateri akterji takratnega dogajanja menijo (Vida Tomšič, Sergej Kraigher, Viktor Stopar - izjave leta 1982), da so takrat govorili o »vojaških komitejih«, pridevek »revolucionaren« pa da je iz povojnega časa ter dodajajo, da bi bil izraz »revolucionaren« za takratne razmere neustrezen oziroma sektaški.

¹¹ Gorenjska v borbi za svobodo, knjiga 1, Kranj 1959, str. 21, 22; Ivan Križnar, Vstaja in začetki NOB na Gorenjskem, Borec 1971, št. 6-7; Ivan Bertoncely-Johan, Ob 20. obletnici vstaje na Gorenjskem, Gorenjska v borbi za svobodo, knjiga 5, Kranj 1961.

¹² Vida Deželak-Barič, Organizacijski razvoj Komunistične partije Slovenije na Gorenjskem od pomladi 1941 do jeseni 1943, Prispevki za novejšo zgodovino, XXVI, Ljubljana 1986, str. 66-70.

¹³ Stane Semič-Daki, Lojze Vršnik, Pregled enot narodnoosvobodilne vojske v Sloveniji in njihovega poveljniškega kadra 1941-1945, Letopis Muzeja narodne osvoboditve LRS, II, 1958, str. 241; France Filipič, Pohorski bataljon, Ljubljana, 1979, str. 49; A INZ, Boris Čizmek-Bor, Pokrajinski vojno revolucionarni komite za Štajersko; Muzej narodne osvoboditve Maribor, zapisnik o razgovoru z Borisom Čizmekom 1. 10. 1960, 607 A.

¹⁴ A INZ, Boris Čizmek-Bor, Pokrajinski vojno revolucionarni komite za Štajersko.

okrožju so vojaški komite ustanovili že po napadu na Sovjetsko zvezo, ko je prišel v Ptuj Miloš Zidanšek in naročil okrožnemu komiteju KPS, naj nemudoma ustanovi vojaški komite, vendar so ga razumeli tako, da se OK KPS samo preimenuje v vojaškega. Enako je bilo v okrožju Savinjska dolina.¹⁵ V Šaleški dolini so prav tako ustanovili vojaški komite, ki ga je verjetno vodil edini član mestnega komiteja KPS, ki ni bil aretiran, Franc Skornšek.¹⁶ Edino ustanovitev vojaškega komiteja celjskega okrožja izbija iz časovnega okvira ustanavljanj tovrstnih organov. Tam naj bi ga ustanovili že konec aprila 1941, točna sestava ni znana, med udeleženci ustanovnega sestanka pa se navajajo Peter Stante, Milan Boršič, Tone Grčar, Ivan Plaskan.¹⁷ V revirskem okrožju so komite ustanovili po junijskem partijskem posvetovanju. Vodil ga je Lojze Hohkraut, člana sta bila Fric Keršič in Jože Umek.¹⁸ V Prekmurju so »aksijski odbor« sestavljali Štefan Kovač, Vinko Megla in Štefan Horvat.¹⁹ Za dve okrožji, ki sta še spadali pod pokrajinski komite KPS za Štajersko, to je za brežiško in mežiško, podatkov o obstoju vojaških komitejev ni.

Na italijanskem zasedbenem območju, to je na Dolenjskem in Notranjskem z Ljubljano, pokrajinskega vojaškega komiteja ni bilo (pa tudi pokrajinskega partijskega vodstva ne) in je osrednje vojaškopolitično vodstvo z okrožji vzdrževalo direktne zveze. Okrožna vojaška komiteja so ustanovili samo v novomeškem in ljubljanskem partijskem okrožju. Novomeškega so ustanovili 22. 6. 1941, vanj so vključili tri člane OK KPS Novo mesto - Dušana Jereba, Sreča Prežlja in Nika Šiliha, katerim so še določili tri namestnike iz vrst KPS.²⁰ Ljubljanski vojaški komite, kasneje so ga imenovali tudi mobilizacijska komisija, so prav tako ustanovili v juniju. Vodil ga je Tone Dolinšek s članom Viktorjem Stoparjem ter Francem Ravbarjem, ki ga je kasneje zamenjal Ivan Kavčič.²¹

Za posebno obliko organizacije se je odločil belokranjski OK KPS, ki formalno ni ustanovil vojaškega komiteja, je pa v začetku junija imenoval vojaškega referenta Toneta Maleriča, katerega je odlikovala organizatorska sposobnost. Malerič je bil sicer član KPS, ni pa bil član OK KPS.²² Za kočevsko okrožje, ki je v tem času vendarle imelo že daljšo tradicijo, podatkov o vojaškem komiteju ni, za ostala območja Dolenjske (predel Grosuplje-Stična) in za Notranjsko pa teh organov niso ustanavljali verjetno iz razloga, ker je bila tamkajšnja partijska organizacija in z njo povezano usta-

¹⁵ MNOM, izjavi Zvonka Sagadina in Rudija Cilenška 1. 10. 1960, 607 A; Sestavo obeh OK KPS glej v: Vida Deželak-Barič, Razvoj Komunistične partije Slovenije na Štajerskem v letih 1941-1943 s stališča njene organiziranosti, Prispevki za novejšo zgodovino, XXVII, Ljubljana 1987, str. 112-114; France Filipič, Prvi pohorski partizani, Maribor 1965, str. 109.

¹⁶ Milan Ževart, Narodnoosvobodilni boj v Šaleški dolini, Ljubljana 1977, str. 172.

¹⁷ Lojze Požun, Celjska partizanska četa in njeno obdobje, Celje 1976, str. 33, 44.

¹⁸ Lojze Požun, Trbovlje v NOB 1941-1942, Trbovlje 1986, str. 134.

¹⁹ Ferdo Godina, Prekmurje 1941-1945, Murska Sobota 1980, str. 67, 77.

²⁰ Terezija Traven, Novomeška partizanska četa, Prispevki za zgodovino delavskega gibanja in NOB na Dolenjskem in v Beli krajini, Novo mesto 1989, str. 15, 55, 56.

²¹ Miroslav Luštek, O delu glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet v letu 1941, str. 79.

²² Radko Polič, Belokranjski odred, Ljubljana 1975, str. 19.

navljanje okrožij šele v začetni fazi formiranja in so vlogo vojaških komitejev v organiziranju vstaje prevzeli partijski forumi sami.²³

Rekonstrukcija vojaških komitejev kaže, da so le-ti bili sestavljeni izključno iz članov KPS, večinoma do tedaj že zelo uveljavljenih v komunističnem gibanju in da so se vojaški komiteji v kadrovskem pogledu izrazito prepletali z adekvatnimi partijskimi komiteji. Prav zaradi tega jim ne moremo pripisati vseodločujoče, samo na njih omejene vloge pri organiziranju vstaje, saj je že njihova kadrovska sestava zahtevala neločljivo povezano delovanje vojaških in partijskih komitejev. Pa tudi zato ne, ker vojaški komiteji niso bili sestavljeni po kakšnih strožjih strokovnih kriterijih v smislu usposobljenosti članov v vojaških zadevah. Glede na to, da so bili sestavljeni iz članov z že nekoliko daljšim partijskim stažem, lahko sklepamo, da je večina od njih že odslužila vojaški rok, si tam pridobila osnovno znanje, to pa je bilo tudi vse. Bolj kot strokovni, čeprav ta ni bil povsem zanemarjen, je torej prevladal politični kriterij.

Izbira kadrov za vojaške komisije po kriteriju pripadnosti KPS govori o tem, da je priprave na oboroženi boj KPS zastavila kot notranjo partijsko nalogo. V tem kontekstu je pomembno dejstvo, da sodi ustanavljanje vojaških komitejev v čas po aprilu 1941, torej že po ustanovitvi vendarle pluralno zasnovane Protiimperialistične fronte, pa v njih niso vključevali predstavnikov skupin izven KPS.

Zamisel in njeno uresničevanje o ustanavljanju vojaških komitejev je pomembna tudi s stališča natančnega fiksiranja časa, kdaj KPS preide od načelne odločitve za uporabo zelo konkretnim potezam. Načrtno ustanavljanje vojaških komitejev vsekakor sodi mednje, saj so le-ti pospeševali bolj organizirano zbiranje vojaškega materiala, dodatno vzbujali psihozo pripravljenosti na odločilni trenutek, preko komitejev se je oblikovalo jedro poveljniškega kadra bodočih partizanskih enot, pripravljali so se provizorični sezname bodočih borcev itd. Ugotovljeni tempo njihovih ustanavljanj govori, da so se tovrstne priprave koncentrirale predvsem v juniju, delno pred in delno ob napadu Nemčije na Sovjetsko zvezo.

Načrtni pristop KPS v pripravah in nato izvajanje vstaje potrjuje tudi siceršnja razvejana politično-organizacijska dejavnost, ki se je manifestirala v številnih partijskih posvetih in stikih članov CK KPS, njegovega vojaškega komiteja oziroma glavnega poveljstva ter inštruktorjev, ki so odhajali na teren, preverjali najprej izvajanje sklepov junijske partijske konference, po dokončnem sklepu iz srede julija 1941 o pričetku vstaje pa direktno usmerjali vojaško-politično aktivnost.²⁴ Naj tu omenimo samo nekatere. Dr. Aleš Bebler obide junija okrožja Ljubljanske pokrajine in nato odide na Štajersko, kjer se sestane s tamkajšnjim pokrajinskim vodstvom in prvimi ilegalnimi skupinami na celjsko-trboveljskem območju.²⁵ Julija odide na mariborsko in celjsko območje član CK KPS in takratni politični komisar glavnega poveljstva, Miha

²³ V notranjskem npr. član OK KPS Janez Hribar. Glej: Tone Kebe, Priprave in začetki vstaje na Cerkljiškem in Rakovškem, Notranjski listi, II, Cerknica 1981, str. 28.

²⁴ Narodnoosvobodilna vojna na Slovenskem 1941-1945, str. 99.

²⁵ Aleš Bebler, Spomini na prvo partizansko leto, Ljubljana v ilegali, knjiga 2, str. 101; Aleš Bebler, Čez drn in strn, Koper 1981, str. 86, 87.

Marinko.²⁶ V začetku julija se na Gorenjskem Kebetu in Breclju pridruži član CK KPS in glavnega poveljstva Stane Žagar in 20. julija organizira širši partijski posvet na Jelovici.²⁷ Za Notranjsko imenuje CK KPS v juniju dva inštruktorja – Ivana Novaka in Franceta Popita, isti mesec se tam zadržujeta Boris Ziherl in član CK KPS Tone Dolinšek.²⁸ Za severni predel Dolenjske je imenovan inštruktor CK KPS Dolfe Jakhel in za Belo krajino Tone Šušteršič. Na Dolenjsko sta poslana član kmečke komisije CK KPS Lado Kozak in Boris Ziherl, oktobra se tam ponovno zadržuje dr. Bebler itd.²⁹ Intenzivne povezave tečejo tudi v obratni smeri, ko prihajajo partijski funkcionarji na poročanje v Ljubljano in tu prejemajo navodila. Za Primorsko ustanovijo posebno, ti. primorsko komisijo pod vodstvom organizacijskega sekretarja CK KPS Toneta Tomšiča, katere naloga je zaradi specifičnih tamkajšnjih razmer predvsem utrjevanje zvez med Primorsko in matico ter pošiljanje aktivistov na Primorsko, da bi sploh bilo mogoče pričeti z organiziranim delom.³⁰

Komunisti so se s konkretnim organizacijsko-političnim delom potrjevali kot vodilna sila, čeprav je opazna tudi dejavnost drugih skupin (v imenu krščanskih socialistov gre npr. na Štajersko Stane Kovač, na Notranjsko dr. Marjan Breclj, v imenu sokolov na Dolenjsko Josip Rus, Franjo Lubej na Notranjsko), vendar v manjši meri in predvsem v interesu izgradnje organizacij Osvobodilne fronte, medtem ko so komunisti k akciji pristopali večsmerno.

Ker je KPS kljub okupaciji in razkosanju slovenskega teritorija uspelo ohraniti ali na novo vzpostavljati zveze med centrom in terenom, s čimer je bila vzdrževana enotnost stranke ter omogočena kolikor toliko redna komunikacija, ko so partijski forumi večino članstva vendarle imeli v pregledu, ko je z bistveno spremenjenimi razmerami ob napadu Nemčije na Sovjetsko zvezo nastopil za partijo ugoden, a hkrati nujen trenutek, da preide v oborožen upor, je partija bila usposobljena in primorana aktivirati velik del svojega članstva. Ugodnost trenutka je opredeljevala globalna sprememba vojaškolitičnega položaja, na ta mejnik je partija vezala priprave in ne nazadnje, v tem času so postali cilji okupatorja, predvsem nemškega, že splošno prepoznavni, zaradi česar je KPS upravičeno računala na podporo in odzivnost širših slojev prebivalstva.³¹ Na drugi strani ne gre spregledati dejstva, da so komunisti s to svetovno zarezo postali najbolj ogrožena politična skupina kot celota.

Če do tega časa odnosa okupatorja do komunistov ne obeležuje neka izrazita presija in če na drugi strani zaradi tega med nekaterimi komunisti ni bil razčiščen od-

²⁶ Miha Marinko, *Moji spomini*, Ljubljana 1974, str. 246–251.

²⁷ Tomo Brejc, *Priprave na vstajo*, Kamniški zbornik, VII, 1961, str. 15–17; Ivan Križnar, Mali Gregorjevec, *Spomeniki delavskega revolucionarnega gibanja in narodnoosvobodilnega boja na Slovenskem*, 57. zvezek, Ljubljana 1986.

²⁸ AS, referat KPS-ZKS, spomini, fasc. 32: France Popit, Ivan Novak, Notranjska 1934–1941; Franc Pasetta, *Nastanek in delovanje Borovniške čete v letu 1941*, Notranjski listi, III, Cerknica 1986, str. 232.

²⁹ Radko Polič, *Čudežna pomlad*, Ljubljana 1979, str. 16, 18, 21, 22; Terezija Traven, *Novomeška partizanska četa*, str. 11.

³⁰ Alenka Nedog, *Tone Tomšič*, Ljubljana 1980, str. 274, 275.

³¹ Razprava ne posega v dilemo prioritete ciljev KPS v danem trenutku v smislu njenih narodnoosvobodilnih ali revolucionarnih interesov, kar je med drugim obravnaval tudi znanstveni posvet maja 1991 v

nos do okupatorja, so sedaj razmerja postala jasna. Pred pritegnitvijo Sovjetske zveze v svetovni spopad so okupatorjevi represivni ukrepi (aretacije) res zajeli tudi nekaj komunistov, toda predvsem zaradi v preteklosti izpričane njihove narodne zavednosti in ne zaradi pripadnosti komunizmu. Številni med njimi so še naprej ostali na svojih domovih in v službah. Ko so nemške okupacijske oblasti v svoji propagandi v začetnem obdobju celo razglašale, da sta nacionalni in sovjetski socializem pravzaprav slična družbena reda, so npr. v Trbovljah ob odpravljanju brezposelnosti nemške oblasti zaposlile vse tiste rudarje, ki jih je TPD odpustila v času stavk in mezdnih gibanj in pri tem niso zapostavljale komunistov.³²

Takšen odnos je pri nekaterih komunistih ustvarjal varljivo upanje, da bodo tudi v razmerah okupacije, a hkratne veljavnosti pakta Hitler–Stalin, lahko javno delovali. Zaradi tega oziroma zaradi razširjene nekonspirativnosti jih je bilo nekaj aretiranih že pred 22. 6. 1941 – v Ljubljani celo večja skupina, v kateri sta bila tudi člana CK KPS Boris Kraigher in Vida Tomšič, na Gorenjskem član CK KPS Vencelj Perko, v Trbovljah član CK KPS Franc Salamon itd. O tem problemu so med drugim razpravljali na junijski partijski konferenci in izrekli kritiko posameznim gorenjskim in štajerskim komunistom, med ljubljanskimi pa še posebej Borisu Kraigherju, ki je bil med tem že izpuščen.³³

V prvih mesecih okupacije se je za ilegalno odločalo relativno malo komunistov,³⁴ ob njih pa je živel še del članstva v polilegalnih razmerah. Šele napad na Sovjetsko zvezo sproži množične prehode komunistov v ilegalno in iz njih nastajajo borbene skupine kot jedra bodočih partizanskih čet. CK KPS je v proglasu iz 22. 6. 1941, v katerem poziva na oboroženi boj, članstvo neposredno posvaril in zadolžil: »Komunisti! Proti vam bo naperjen glavni udarec fašističnega sovražnika, najtežji delež borbe leži na vaših plečih!« V takšnem smislu je komuniste pozval tudi letak CK KPJ z dne 12. 7. 1941.³⁵ Iz obeh dokumentov veje prepričanje v moč Sovjetske zveze oziroma Rdeče armade ter vera v skorajšnji konec vojne. Takšno prepričanje je bilo takrat precej razširjeno (ne samo med komunisti), na marsikoga je delovalo mobilizacijsko v smislu lažje opredelitve za oboroženi boj in se ni uporabljalo samo v propagandne namene (povzdigovanje vloge Sovjetske zveze), čeprav tega vidika tudi ne gre zanemarjati.³⁶

Zaradi bistveno ogroženega položaja komunistov po preobratu 22. 6. 1941 je razumljivo, da so se za odhod v ilegalno ter za oboroženi boj najlažje odločali prav komu-

Ljubljani. Več o tem vprašanju sta razpravljala akademik dr. Janko Pleterski in mag. Bojan Godeša. Glej zbornik s tega posveta »Slovenski upor 1941«, Ljubljana 1991.

³² Lojze Požun, Trbovlje v NOB 1941–1942, str. 27, 28.

³³ AS, referat KPS–ZKS, spomini, fasc. 5, izjava Mihe Marinka; Miroslav Luštek, Kronološki pregled dogodkov v Ljubljani v letu 1941, Ljubljana v ilegali, knjiga 1, str. 277, 279; Viktor Stopar, izjava leta 1982.

³⁴ Na Gorenjskem jih je pred napadom na Sovjetsko zvezo stopilo v ilegalno 13, na Štajerskem 23, na italijanskem okupacijskem ozemlju pa nekaj deset. Ivan Križnar, Socialna in politična pripadnost slovenskih partizanov v letu 1941, Slovenija – paralele 1975, št. 43, str. 35.

³⁵ Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knjiga 1, dok. 11, 14.

³⁶ Za takratno razpoloženje je ilustrativen npr. dogodek na sestanku blejskih mladincev, povezanih z jeseniško partijsko organizacijo, na katerem so se celo sprli, ker so nekateri po napadu na Sovjetsko zvezo menili, da bo vojna trajala 14 dni, drugi pa, da se bo vseeno zavlekla na 3–4 tedne. Bled v borbi za svobodo, Krajevni odbor ZB NOV Bled, str. 24.

nisti, medtem ko so se nekomunisti praviloma težje odločali. Faktor ogroženosti je bil vsekakor pomemben dejavnik v formiranju uporniških skupin in čet, ki zaradi tega ne nastajajo izključno načrtno ampak tudi spontano. Takšne razmere so delno avtomatično ustvarjale komunistično večino v partizanskih enotah, zlasti v začetni fazi, enako pomembni pa so bili tudi drugi vzvodi, preko katerih so se komunisti rekrutirali v enote: ob načrtnem organiziranju vstaje s strani KPS je del kadra odšel vanje po partijski direktivi, del samoiniciativno, pri posameznikih pa je bilo potrebno uporabiti tudi institut partijske discipline. Med politično organiziranimi posamezniki je bilo med slovenskimi partizani v prvem letu upora daleč največ komunistov – okoli 39% (približno toliko borcev je bilo pred vojno politično neorganiziranih). Do začetka avgusta, torej neposredno po pričetku vstaje, je njihov delež na Gorenjskem znašal do bro polovico borcev, na Štajerskem pa celo 84%.³⁷

Kakor velja širše, velja tudi za del članov KPS, da se je težko odločal za vstop v partizanske enote, kar je še posebej opazno v Ljubljanski pokrajini, tj. na italijanskem zasedbenem območju, kjer je bil okupacijski sistem manj rigorozen od nemškega in je kot tak dodatno oteževal odločanje za oboroženi boj, kar je imelo za posledico počasnejše nastajanje partizanskih enot v začetni fazi ravno v določenih predelih Ljubljanske pokrajine. Posamezne partijske organizacije so zaradi tega bile s strani vodstva označene kot oportunistične, tekom poletja in jeseni je sledilo preverjanje članstva tudi ob asistenci CK KPS in sledile so celo izključitve.³⁸

V tej smeri je zgovoren direktivni članek »Razširimo in učvrstimo partijske organizacije«, objavljen v Delu št. 2 avgusta 1941, v katerem je bilo partijsko vodstvo očitno primorano to vprašanje posebej zaostriti. Ob konstataciji, da mora biti v danih razmerah vsak komunist »voditelj množic in obenem vojak s puško v rokah«, da je potrebno med partizanske borce pošiljati sposobne partijske kadre, ki bodo »duša partizanskih³⁹ čet«, je posebej zabičalo, da vojno stanje zahteva od vseh članov partije »brezpogojno vojaško disciplino«, da je treba načela demokratičnega centralizma nujno prilagoditi vojnim razmeram in da se izdaja ter sabotaza v delu partije, kar se je v preteklosti kaznovalo z izključitvijo iz partije, »danes kaznuje s smrtjo«. Hkrati članek obvešča, da proces »čiščenja« partije že poteka. Pri tem so mišljene izključitve, saj v

³⁷ Ivan Križnar, Socialna in politična pripadnost slovenskih partizanov v letu 1941, str. 44.

³⁸ Ta proces je zajel tudi sam vrh partije. Tako so julija 1941 izključili iz partije Rudija Zupanca (gotovo je bil kandidat, morda pa član CK KPS) iz novomeškega okrožja kot eksemplarični primer obsodbe kakršnega koli omahovanja glede izpolnjevanja osnovnih političnih in vojaških nalog (AS, referat KPS-ZKS, spomini, fasc. 23, Viktor Avbelj, Nekaj ugotovitev in podatkov o organizaciji in delu komunistične partije bivšega novomeškega okrožja v letih 1941–1942, str. 16). Do množičnejših izključevanj je prihajalo jeseni in proti koncu leta 1941, ko so partizanske enote doživele nekaj težkih izgub. Zato se je med borci pojavljala deprimiranost in težko je bilo pridobiti nove. Takrat so izključili člana CK KPS Vencija Perka (AS, referat KPS-ZKS, mapa življenjepisa V. Perka), množično pa v novomeškem in belokranjskem okrožju (Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knjiga 2, dok. 98, str. 244, 245, 250, 251).

³⁹ Tako je natisnjeno v izvirnem natisu »Dela« (A INZ, fond tisk med NOB), medtem, ko ponatis iz leta 1947 to besedo popravlja v »partijskih«!

tem času strožjih ukrepov ne zasledimo. Dalje je poudarjena še zahteva po vzdrževanju avtoritete⁴⁰ vodstev.

Izrazit primer, kako težak je bil ponekje prehod v oboroženi boj tudi za komuniste, predstavlja dogajanje v novomeškem okrožju poleti 1941, kjer se je OF zgledno razvijala, partizanske enote pa nikakor niso mogli ustanoviti. Tamkajšnji OK KPS je na sestanku 22. 6. 1941 sprejel sklep, naj se kompromitirani komunisti umaknejo v ilegalo, prično s sabotажami in drugimi oboroženimi akcijami in da se takoj organizira zbirališče, kamor bi se aktivisti zatekli pred morebitnimi aretacijami. Tega so dejansko organizirali na Frati, kjer se je začelo oblikovati jedro Novomeške čete, ki ga je precej časa sestavljala maloštevilčna skupina, medtem ko so drugi komunisti odlašali z odhodom. Med delom komunistov so se pojavili pomisleki v smotrnost takojšnjega oboroženega boja, še zlasti proti italijanskemu okupatorju, ki je med drugim dal zatočišče številnim beguncem iz nemškega okupacijskega območja. Tudi na sestanku sredi julija OK KPS ni uspel prepričati komunistov za odhod v oboroženo skupino, tako da je moral intervenirati celo Miha Marinko in s svojo avtoriteto zastaviti vprašanje discipline. S tem so v novomeški partijski organizaciji načelno razčistili s pojavom ti. »oportunizma«, toda problem počasnega prehajanja med borce je obstajal še naprej.⁴¹ Tu se torej vprašanje oboroženega upora ni toliko postavljalo kot vojaško vprašanje, temveč kot prvovrstno politično vprašanje. Problem počasne številčne krepitve in akcijske neučinkovitosti že obstoječih enot je konec avgusta 1941 reševal širši partijski sestanek dolenskih komunistov na Jordankalu pri Mirni Peči, ki sta se ga udeležila tudi člana CK KPS Tone Tomšič in Boris Kidrič.⁴²

Konkreten potek organizacijskih prizadevanj v zvezi z ustanavljanjem prvih partizanskih enot in njihovega delovanja kaže izrazito vodstveno vlogo KPS, vlogo, ki je bila usmerjana, koordinirana in kontrolirana preko piramidalne zgradbe KPS, od CK KPS, ki je izvajal sklepe CK KPJ, preko pokrajinskih in okrožnih partijskih forumov do osnovnih organizacij, vendar je na izvedbeni ravni bila odločujoča vloga okrožnih komitejev in njim pripadajočim vojaških komitejev. Tu je bilo stičišče navodil in direktiv nadrejenih forumov, nakar so se partijski delavci z okrožne ravni osebno angažirali za njihovo neposredno izvajanje.⁴³

Zato ne preseneča dejstvo, da se v prve partizanske enote vključujejo tudi številni člani okrožnih komitejev (nekateri so istočasno člani vojaških komitejev), kjer prevzamejo vodstvene funkcije. Ponekod se v enote vključijo skoraj kompletne sestave

⁴⁰ Pomembna naloga in zapoved komunistov v partizanskih enotah je bila poleg dviganja zavesti, borbenosti in discipline vseh borcev tudi podpora avtoritete njihovih vodstev. Kritičnost do vodstev se je pogosto sankcionirala, s čimer se je ustrvarjal svojevrsten obrazec obnašanja komunistov. Ko je npr. borec Celjske čete Milan Boršič, prej član OK KPS Celje, ob obisku člana PK KPS za Štajersko Blaža Röcka nastopil proti četnemu vodstvu, češ da si je premalo prizadevalo za uspešnejšo mobilizacijo novincev in orožja, da je nekonspirativno in da izvaja ukrepe kolektivizacije, so ga na sestanku četne celice izključili iz KPS in iz čete. Lojze Požun, Celjska partizanska četa in njeno obdobje, str. 88.

⁴¹ Terezija Traven, Novomeška partizanska četa, str. 15–19.

⁴² Radko Polič, Partijski posvet na Jordankalu, Borec 1977, št. 5.

⁴³ Tovrstni pristop potrjujejo številni spominski zapisi in zgodovinopisna literatura, ki obravnava to obdobje.

okrožnih partijskih vodstev, kar celo ogrozi funkcioniranje partije na terenu. Iz petčlanskega grosupeljskega OK KPS odidejo v Grosupeljsko četo kar štirje, iz osemčlanskega jeseniškega OK KPS se vključijo vsaj štirje, kamniški OK KPS avgusta preneha z delom, ker se vsi člani vključijo v partizanske enote, iz osemčlanskega kranjskega OK KPS jih odide pet, iz štiričlanskega celjskega OK KPS trije itd.⁴⁴

Očitno je obstajala intencija, da dobi vsaka temeljna teritorialno-politična enota, to je okrožje, lastno enoto. Razvoj je dejansko šel v to smer, saj so skoraj vsa okrožja tekom poletnih in jesenskih mesecev dobila lastne čete, nekatera pa celo bataljone (npr. vsa tri okrožja na Gorenjskem). Edini okrožji brez partizanskih čet sta v letu 1941 bili prekmursko in mežiško okrožje ter pogojno šaleško območje, za katerega ni povsem jasno, če je v tem času imelo status okrožja, vendar je tudi tam nastala manjša partizanska skupina, ki se je vključila v Pohorsko četo.⁴⁵

Iniciativnost in velika organizacijska angažiranost, za kar se je KPS sama načrtno odločala, sta v procesu formiranja oboroženih enot leta 1941 imeli za rezultat ne samo močno številčno zastopanost komunistov v njih, ampak tudi prevzem vodilnih položajev. Težko je povsem natančno razmejiti, koliko je prevzem vodilnih položajev posledica dejstva, da je KPS nedvomno največ doprinesla k organiziranju oborožene sile v njeni začetni fazi (in to je bilo v takratnih razmerah odločujoče), da ji je po načelu prvenstva nekako avtomatično pripadalo tudi njeno vodenje, česar ji nekomunisti takrat niso oporekali, koliko pa je v ozadju vendarle obstajal tudi širši načrt sistematičnega prevzemanja vodstvenih položajev.

V tej smeri ni zanemarljiv datum oziroma način ustanovitve že samega glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet (v začetku imenovano vrhovno poveljstvo). Leto je ustanovljeno na sam dan napada na Sovjetsko zvezo na pobudo in v okviru CK KPS, ko se je CK KPS na hitro sestel na seji. V poveljstvo takrat imenujejo dva člana CK KPS – njegovega sekretarja Franca Leskoška kot komandanta, Borisa Kidriča kot političnega komisarja ter tudi uveljavljenega partijskega delavca in španskega borca dr. Aleša Beblerja kot namestnika komandanta. Konec junija ga razširijo še s tremi člani CK KPS (Oskar Kovačič, Stane Žagar in Miloš Zidanšek), ki so bili zadolženi za organiziranje vstaje v posameznih pokrajinah, in ker tudi vodstvo OF pristane na takojšnji oboroženi upor, vanj vključijo še predstavnike krščanskih socialistov (dr. Marjan Breclj) in Sokolov (Dušan Podgornik). Takšen potek formiranja glavnega poveljstva kaže na izključno partijsko iniciativo oziroma njeno avantgardnost, ki ni čutila potrebe po povsem sinhroniziranem delu z vodstvom fronte, katera pa v tem času res še ni imela trdnejših organizacijskih oblik.⁴⁶

⁴⁴ Radko Polič, Čudežna pomlad, str. 18, 42; Vida Deželak-Barič, Organizacijski razvoj Komunistične partije Slovenije na Gorenjskem od pomladi 1941 do jeseni 1943, str. 67–70; Lojze Požun, Celjska partizanska četa, str. 33, 69, 70.

⁴⁵ O poteku vstaje in razvoju partizanskih enot v letu 1941 glej ustrezna poglavja v Narodnoosvobodilni vojni na Slovenskem 1941–1945, o teritorialnopolitični razdelitvi Slovenije pa magistrsko delo podpisane.

⁴⁶ Miroslav Luštek, O delu glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet v letu 1941, str. 75, 76; Damijan Guštin, Vloga in pomen oborožene sile v narodnoosvobodilnem boju v Sloveniji 1941–1945, Zgodovinski časopis, letnik 45, 1991, št. 3.

Partija se je odločala brezkompromisno, s hitrim ukrepanjem je prehitela ostale politične subjekte in jih objektivno gledano postavljala pred izvršeno dejstvo oziroma v položaj naknadne presoje in potrditev partijskih odločitev. Po drugi strani izraža sestava glavnega poveljstva glede na politično pripadnost njegovih članov v primerjavi s sestavo IO OF veliko neuravnoteženost, več kot očitno prevlado komunistov, glede na pomembnost in zunanjo izraznost nalog, ki so jih dobili komunisti, pa bi vključitev predstavnikov ostalih dveh temeljnih skupin lahko ocenjevali kot zadostitev formalnim kriterijem uveljavljanja pluralnosti.

Tudi analiza poveljniških struktur partizanskih enot⁴⁷ kaže na absolutno prevlado komunistov. Vendar tako primera v glavnem poveljstvu (Bebler, Podgornik) kot posamezni primeri na terenu potrjujejo, da pri njihovi sestavi kriterij strokovnosti ni bil podcenjevan. Tako imamo med komunisti kar nekaj španskih borcev (Franc Rozman, Dušan Kveder, Jože Gregorčič, Stane Semič), komandir Ribniške čete je bil npr. podoficir jugoslovanske vojske, sicer tudi član KPS; izrazita primera, ki izhajata iz strukture starojugoslovanske vojske sta Mirko Bračič in Ljubo Šercer, oba nekomunista, ki sta leta 1941 vodila več partizanskih enot. Vojaškopolitičnemu vodstvu je predlagalo sodelovanje še več jugoslovanskih oficirjev, vendar je bilo vodstvo pri tem nezaupljivo in je zahtevalo od njih najprej potrditev v konkretnem delu. Pomembna pridobitev iz malo kasnejšega časa je bil vsekakor polkovnik Jaka Avšič.⁴⁸

Gledano s strogo formalnega stališča je bila po kriterijih številčne zastopanosti komunistov v prvih partizanskih enotah in zasedanju vodstvenih položajev v njih ustvarjena oborožena sila, ki je bila pod izrazitim partijskim vplivom in vodstvom. Tudi strateško usmerjanje vojaških akcij, ki je že od začetka potekalo preko vodstva KPS, to potrjuje.⁴⁹

Že na začetku ustvarjeno takšno razmerje sil je nekomuniste, ko so kasneje želeli tudi sami bolj množično sodelovati pri zasedanju funkcinarskih položajev, postavilo pred zatečeno stanje, kateremu se partija ni bila pripravljena več odreči. V tem kontekstu je Kidrič na partijski konferenci na Cinku julinja 1942 ob kritiki krščanskih socialistov lahko vehementno samozavestno ugotovil: »Ko je bilo težko graditi slovensko narodno vojsko, so bili za to dobri samo komunisti. Danes, ko je ta vojska zgrajena, bi rad vsak v njej govoril. Tu pa je prišlo do veljave moralno načelo: tisti, ki je sejal, tisti žanje. Njihovih ljudi ni v vojski. Če bi šli od vsega začetka vanjo, bi postali komandanti in komisarji. Da bi pa prišli sedaj, ko je vse skupaj urejeno, ne moremo dopustiti.«⁵⁰

⁴⁷ Glej prilogo!

⁴⁸ Aleš Bebler, Čez drn in strn, str. 89.

⁴⁹ Damijan Guštin, Vloga in pomen oborožene sile v narodnoosvobodilnem boju v Sloveniji 1941-1945, str. 467.

⁵⁰ Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knjiga 2, dok. 98, str. 263.

PRILOGA: Politična pripadnost prve sestave vodstvenega kadra partizanskih enot v letu 1941

Seznam enot, poveljstev in pregled politične pripadnosti le–teh, je napravljen na osnovi zgodovinopisne in spominske literature, življenjepisov, anketnih listov članov KPS ter ustnih izjav. Pregledala in dopolnila ga je nekdanja višja strokovna sodelavka IZGD Terezija Traven (med drugim je sodelovala v načrtni inštitutovi akciji pri popisovanju partizanskih borcev v letu 1941), za kar se ji podpisana na tem mestu ljubeznivo zahvaljuje.

Predstavljeni seznam razumljivo ne more povsem odražati kompliciranega razvoja partizanskih enot v letu 1941 in pri njegovem oblikovanju tudi ni bilo mogoče opozarjati na številna vprašanja (različnost podatkov, kriteriji, ki opredeljujejo obstoj enote, pregrupacije enot itd.). Njegov namen je – na osnovi rekonstrukcije vodstvenega kadra prve sestave (marsikje so nadgrajene) prikazati njegovo politično pripadnost. Analiza te kategorije podatkov potrjuje absolutno prevladujočo zastopanost komunistov: od zajetih 95 položajnih mest (na katerih se včasih pojavljajo iste osebe) v četah in bataljonih jih je pripadlo kar 80 članom KPS, 3 članom SKOJ, 6 simpatizerjem KPS (ta kategorija je mestoma težje opredeljiva!) in samo 6 drugače opredeljenim, neopredeljenim ali po politični opredelitvi neugotovljenim. Navedbe nadaljnjih sestav potrjujejo, da se to razmerje praktično ni spreminjalo.

Čete:

- 1) **Trboveljska** (ustanovljena 12. 7. 1941–1. 8. 1941)
komandir: Lojze Hohkraut, KPS, funkcijo opravljal ves čas
komisar: Ivan Keše, KPS, funkcijo opravljal ves čas
- 2) **Ribniška** (13. 7. 1941–24. 10. 1941)
komandir: Filip Tekavec, KPS (ves čas)
komisar: Janez Kmet, KPS (ves čas)
- 3) **Molniška** (14. 7. 1941)
komandir: Jernej Gašperšič, KPS (do 20. 8. 1941)
Feliks Vidregar, KPS (do 15. 12. 1941)
komisar: Jože Moškrič, KPS (do 20. 8. 1941)
Miha Berčič, KPS (do novembra 1941)
- 4) **Celjska2** (20. 7. 1941–27. 8. 1941)
komandir: Franjo Vrunč, KPS
Peter Stante, KPS (11. 8. 1941–16. 8. 1941)
Vili Šlander, KPS (do 27. 8. 1941)
komisar: Peter Stante, KPS (do 11. 8. 1941)
- 5) **Poborska** (22. 7. 1941)
komandir: Gustav Svenšek, KPS
komisar: Vili Šlander, KPS
- 6) **Savinjska** (24. 7. 1941)
komandir: Jože Letonja, KPS (do 14. 11. 1941)
Vlado Letonja, KPS (do marca 1942)
komisar: Ivan Farčnik, KPS (do avgusta 1941)
Anton Pečnik, KPS (do pomladi 1942)
- 7) **Tržiška** (26. 7. 1941–5. 8. 1941)
komandir: po nekaterih podatkih Stanoje Radenković, politično neorganiziran; po preverjanju T. Traven je bil ustanovitelj, komandir in komisar čete Jože Janežič, KPS.
komisar: Jože Janežič, KPS
- 8) **Prva kranjska** (26. 7. 1941–10. 8. 1941)
komandir: Jože Bitenc, simpatizer KPS
komisar: Anton Nartnik, KPS
- 9) **Rasiška** (28. 7. 1941–24. 12. 1941)
komandir: Stane Kosec, KPS (do 30. 9. 1941)
Mile Špacapan, KPS (do decembra 1941)
komisar: Mile Špacapan, KPS (do 17. 8. 1941)
Maks Pečar, KPS (do 30. 9. 1941)
Marjan Rožanc, KPS (do decembra 1941)
- 10) **Cankarjeva ali Jeseniška** (28. 7. 1941–5. 8. 1941)
komandir: Polde Stražišar, KPS
komisar: Franc Potočnik, KPS

- 11) *Jelovška* (29. 7. 1941–24. 12. 1941)
komandir: Jakob Bernard, narodnjak (do januarja 1942)
komisar: Franc Dacar, KPS
Jože Krajc, KPS (od 8. 8. 1941 dalje)
- 12) *Revirska* (1. 8. 1941)
komandir: Lojze Hohkraut, KPS (do 11. 8. 1941)
komisar: Ciril Groznik, KPS (do 15. 8. 1941)
- 13) *Druga kranjska* (2. 8. 1941–oktober 1941)
komandir: Franc Mrak, KPS (do 5. 8. 1941)
komisar: Stane Toplak, KPS (do 6. 8. 1941)
- 14) *Jeseniška ali Cankarjeva* (5. 8. 1941–25. 10. 1941)
komandir: Polde Stražišar, KPS (ves čas)
komisar: Franc Potočnik, KPS (ves čas)
- 15) *Stiška* (9. 8. 1941–15. 12. 1941)
komandir: Miro Perc, KPS (ves čas)
komisar: Srečko Žgajnar, KPS (ves čas)
- 16) *Kranjsko-tržiška* (10. 8. 1941–december 1941)
komandir: dr. Jože Pesjak, KPS (do 15. 10. 1941)
Janez Bizjak, KPS (do 27. 10. 1941)
komisar: Anton Štefe, KPS (15. 10. 1941–december 1941)
- 17) *Radomeljska* (17. 8. 1941–28. 10. 1941)
komandir: Anton Blejč, simpatizer KPS (ves čas)
komisar: Ivan Golob, KPS (ves čas)
- 18) *Kamniška* (17. 8. 1941–24. 8. 1941)
komandir: Rudolf Boljka, simpatizer KPS
komisar: Slavko Gerlanc, KPS
- 19) *Mengeško-moravska* (17. 8. 1941–december 1941)
komandir: Janez Bizjak, KPS (do 27. 10. 1941)
Mitja Blejč, simpatizer KPS (do 24. 12. 1941)
komisar: Karel Mlakar, KPS (ves čas)
- 20) *Mokrška* (20. 8. 1941–10. 10. 1941)
komandir: Ljubo Šerčer, kot oficir starojugoslovanske vojske politično neorganiziran, po nekaterih podatkih simpatizer KPS (ves čas)
komisar: Slavko Židanek, KPS (ves čas)
- 21) *Borovniška* (22. 8. 1941–29. 10. 1941)
komandir: Mirko Bračič, kot oficir starojugoslovanske vojske politično neorganiziran, simpatizer KPS (ves čas)
komisar: Anton Zalar, KPS (ves čas)
- 22) *Mokronoška* (17. 8. 1941–15. 12. 1941)
komandir: Milan Majcen, KPS (do 29. 10. 1941)
Jože Nose, KPS (do 15. 12. 1941)
komisar: Jože Nose, KPS (ves čas)
- 23) *Primorska* (ust. 17. 9. 1941)
komandir: Ervin Dolgan, KPS (do novembra 1941)
komisar: Milko Puntar, KPS (do decembra 1941)
- 24) *Loška* (10. 10. 1941–24. 10. 1941)
komandir: Slavko Kovač, SKOJ (ves čas)
komisar: Cveto Močnik, KPS (ves čas)
- 25) *Robska* (10. 10. 1941–24. 10. 1941)
komandir: Franc Hodej, simpatizer KPS (do 19. 10. 1941)
komisar: Ante Novak, KPS (do 15. 10. 1941)
Dušan Drolc, KPS (do 24. 10. 1941)
- 26) *Preserska* (10. 10. 1941–24. 10. 1941)
komandir: Gorenjc Leon, politična opredelitev neugotovljena (ves čas)
komisar: Istok Žagar, SKOJ (ves čas)

- 27) *Šolska* (10. 10. 1941–29. 10. 1941)
komandir: Franc Toni, KPS (ves čas)
komisar: Janko Smole, SKOJ (ves čas)
- 28) *Prva četa Cankarjevega bataljona - jeseniška* (25. 10. 1941–december 1941)
komandir: Polde Stražišar, KPS
komisar: Franc Potočnik, KPS
- 29) *Novomeška* (29. 10. 1941–15. 11. 1941)
komandir: Niko Šilih, KPS (do 3. 11. 1941)
komisar: Jože Slak, KPS (ves čas)
- 30) *Brežiška* (29. 10. 1941–28. 11. 1941)
komandir: Dušan Kveder, KPS (ves čas)
komisar: Rudi Janhuba, KPS (ves čas)
- 31) *Grosupeljska* (29. 10. 1941–6. 1. 1942)
komandir: Adolf Jakhel, KPS (ves čas)
komisar: Radko Polič, KPS (do 8. 11. 1941)
Ivan Kovač, KPS (do 6. 1. 1942)
- 32) *Belokranjska* (30. 10. 1941–3. 11. 1941)
komandir: Lojze Fabjan, neopredeljen
komisar: Jože Mihelčič, KPS
- 33) *Četa v Belški grapi* (zač. decembra 1941)
komandir: Matija Blejc, KPS
komisar: Anton Štefe, KPS
- 34) *Kožlješka* (začetek decembra 1941–sredina januarja 1942)
komandir: Brane Poljanko, neugotovljena politična opredelitev (do 11. 12. 1941)
Stane Semič, KPS (do 15. 1. 1942)
komisar: Anton Bavec, KPS (ves čas)
- 35) *Poljanska* (5. 12. 1941–zač. decembra)
komandir: Rudolf Robnik, KPS
komisar: Maks Krmelj, KPS
- 36) *Kokrška* ali *Krvavška* (10. 12. 1941)
komandir: Stane Bečan, KPS (do 16. 4. 1942)
komisar: Pavel Svetelj, KPS (do 18. 6. 1942)
- 37) *Primorska - Špacapanova* (11. 12. 1941–15. 12. 1941)
komandir: Mile Špacapan, KPS
komisar: Jakob Molek, KPS
- 38) *Jeseniška* (pod Stolom) (16. 12. 1941–30. 12. 1941–junij 1941)
komandir: Polde Stražišar (ves čas)
komisar: Franc Potočnik, KPS (ves čas)
- 39) *Triglavska* (17. 12. 1941–24. 12. 1941)
komandir: dr. Miha Potočnik, krščanski socialist
komisar: Anton Šifrer, OF
- 40) *Prešernova* (25. 12. 1941–15. 6. 1942)
komandir: Andrej Žvan, KPS
komisar: Stane Bokal, KPS
- 41) *Jeseniška Cankarjevega bataljona* (25. 12. 1941–19. 1. 1941)
Organizatorja jeseniške vstaje Franc Konobelj (simpatizer KPS) in Ivan Vovk (komandant KPS).
komandir: Polde Stražišar, KPS
komisar: Franc Potočnik, KPS

Bataljoni:

- 1) *Kamniški* (štab imenovan prvič 25. 7. 1941, drugič 17. 8. 1941–30. 10. 1941)
komandant: dr. Marijan Dermastia, KPS (ves čas)
komisar: Anton Šturm, KPS (do 17. 8. 1941)
Roman Potočnik, KPS (do začetka oktobra 1941)
Matija Udvarc, KPS (do 30. 10. 1941)
- 2) *Kranjsko-tržiški* (4. 8. 1941)
komandant: dr. Jože Pesjak, KPS
komisar: Jože Janežič, KPS

- 3) *Cankarjev* ali *Gorenjski* (5. 8. 1941)
komandant: Jože Gregorčič, KPS
komisar: Ivan Bertoncej, KPS
- 4) *Prvi štajerski* (5. 10. 1941)
komandant: Franc Rozman, KPS. Ker je ob ustanovitvi bataljona odsoten, to dolžnost v začetku dejansko opravlja Jože Letonja, KPS.
komisar: ni natančno ugotovljen; po nekaterih podatkih naj bi to dolžnost opravljal Tone Žnidarič, KPS.
- 5) *Krimski* (10. 10. 1941, prej Mokrški bataljon)
komandant: Jernej Gašperšič, KPS (od septembra do 10. 10. 1941)
Dušan Majcen, KPS (do 26. 10. 1941)
komisar: Dušan Pirjevec, KPS (10. 10. 1941-24. 10. 1941)
  - a) prvi polbataljon (15. 10. 1941-26. 10. 1941)
komandant: Ljubo Šercer (glej Mokrško četo!)
komisar: Ante Novak, KPS
  - b) drugi polbataljon (15. 10. 1941-29. 10. 1941)
komandant: Mirko Bračič (glej Borovniško četo!)
komisar: ga ni bilo
- 6) *Dolenjski* (1. 11. 1941)
komandant: Jernej Gašperšič, KPS
komisar: ni imenovan, njegovo funkcijo opravljata člana operativnega štaba M. Marinko in dr. A. Bebler (oba KPS)
- 7) *Drugi štajerski* (15. 12. 1941)
komandant: Franc Rozman, KPS
komisar: Dušan Kveder, KPS
- 8) *Prešernov* (15. 12. 1941-25. 12. 1941)
komandant: Andrej Žvan, KPS
komisar: Stane Bokal, KPS

Nekatere partizanske skupine:

- 1) *Zagorska* (od 23. 6. 1941)
komandir: Ciril Groznik, KPS
- 2) *Bobinjska* (od 1. 7. 1941)
komandir: Tomaž Godec, KPS; organizator skupine Jože Ažman, KPS
- 3) *Šaleška* (od 6. 7. 1941)
komandir: Miha Pintar, KPS
- 4) *Šenčurska* (od 26. 7. 1941)
komandir in organizator: Janez Mlakar, KPS
- 5) *Mojstranska* (ob vstaji 17. 12. 1941)
organizator Ivan Vovk, kandidat KPS
- 6) *Sovodenjska* (23. 12. 1941-26. 12. 1941)
organizatorja: Franc Guzelj, KPS; Anton Peternel-Klemen, DKFID.

**LE RÔLE, LES MÉTHODES ET LA POSITION DU PARTI COMMUNISTE SLOVÈNE DANS
L'ORGANISATION DE LA RÉVOLTE ORGANISÉE EN 1941**

R é s u m é

Le Parti communiste yougoslave dont le parti communiste slovène faisait partie intégrale, et pour laquelle les décisions de la direction du Parti yougoslave étaient donc obligatoires, s'est décidé de se révolter contre l'occupant tout de suite après que la Yougoslavie eût été attaquée. A partir de la décision de principe de commencer une insurrection armée en juillet 1941, au sein du Parti communiste, il commença le procès des préparatifs de plus en plus intensifs pour cette insurrection où la conférence du Parti qui a eu lieu début juin 1941 à Ljubljana joua un rôle très important au niveau du territoire slovène. Ensuite, on commença à constituer systématiquement des comités militaires formés exclusivement des communistes qui devenaient, à côté des formations du parti adéquates, centres des préparatifs et plus tard de la réalisation de l'insurrection armée. Dans la réalisation des tâches imposées, l'activité organisatrice et politique des communistes témoigne d'une nette initiative dominante du Parti ainsi que de son engagement et de ses méthodes dans l'organisation de la l'insurrection armée.

Le parti communiste slovène liait le commencement de l'insurrection armée à l'attaque prévue de la part de l'Allemagne sur l'Union Soviétique. Après ce changement militaire et politique, le Parti communiste slovène est devenu le groupe politique le plus menacé ce qui poussa de nombreux communistes à entrer en clandestinité pour former le noyau des formations des partisans. D'autre part, le Parti communiste slovène envoyait dans les groupes armés qui étaient en train de se constituer ses propres cadres suivant les instructions du Parti ou même, quand les communistes ne pouvaient pas se décider à prendre les armes, se référant à l'institut de la discipline du Parti.

Les expériences acquises avant la guerre par l'activité clandestine ainsi que le réseau large des organisations du parti ont rendu possible que, dans les circonstances de guerre et à l'aide du rôle dirigeant du Parti et de son engagement, le Parti communiste slovène réussit, en 1941, à organiser les formations des partisans dans presque toutes les circonscriptions du parti et que parmi les combattants organisés, de loin les plus nombreux furent communistes qui occupaient la majorité des postes de commande.